

**Érzékelés és értelmezés**  
**DLA értekezés tézisei**

**Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola**  
**Témavezető: Kicsiny Balázs**  
**Konzulens: Lázár Eszter**  
**Szemző Zsófia**  
**2018**

Kategóriák közötti határhelyzetekre kérdezek rá kortárs magyar művek és a művészi stratégiák rendszerezése során. Kijelölt fogalmakat véve alapul, szubjektív módon rendszerezek hazai munkákat, azok megértése és saját munkáim megértése végett.

### **Relációesztétikai nézőpont**

**Nicolas Bourriaud**, az 1998-ban megjelent Relációesztétika című könyvében azt írja, hogy a műalkotás egy közös világ kiindulópontja, amelyre új és új kapcsolatok épülhetnek,<sup>1</sup> a modern művészet pedig lehetővé tette a párhuzamos, plurális szemléletet,<sup>2</sup> ahol a képzelet csökkenti a valóságot, és lebontja a preconcepciókat.<sup>3</sup> Nicolas Bourriaud szerint a művészet „egyfajta találkozásállapot”<sup>4</sup> és a műalkotások végtelen tendenciájúak. A **SZ.A.F. Mécs Miklós, Fischer Judit: „Pechsorozat N.2” munkája beilleszthető e keretbe.**

### **Lehetséges-e nem lineáris fejlődésként értelmezni a művészi munkamódszereket, hanem spektrumként amelyeket a művész folyamatosan bővít?**

A hazai műveket **Nicolas Bourriaud Relációesztétikájának gondolati keretében** helyezem el, a Relációesztétika gondolati keretén belül három rendszerben:

#### **1. a kizökkentés rendszerében:**

### **Milyen indíttatásból lép ki egy alkotó a számára általános működésből egy másikba?**

### **Hogyan jön létre kizökkentés által a relációs műalkotás?**

### **Relációesztétikai nézőpont, a kizökkentés fogalma**

**Grant H. Kester** 2013-ban írja le a kizökkentés fogalmát: „Az avantgárd műalkotás által kiprovokált törés ahhoz szükséges, hogy a befogadót kizökkentse.”<sup>5</sup> Az alkotó elmozdul, ha a műalkotás kizökkenti megszokott működési módjából ez a működési mód lehet munkamódszer, médium, gondolati struktúra is. Vagy a befogadót zökkenti ki helyzetéből, vagy egy berögzült elképzelésből, löitéletből, megszokásból, magabazuhantságból, elszigeteltségből, magányból, abból éppen ami miatt meg tudja szólítani az adott embert az adott mű. Esetenként a hely és helyzetbe kerülés egybe-esik. **Bourriaud** a néző részvételéről beszél főleg a modernitás kapcsán: „a Fluxus happeningjei és performance-ai már a művészi gyakorlat állandó elemévé váltak. A tranzitivitás egyidős a világgal, a műalkotásoknak pedig konkrét tulajdonsága.”<sup>6</sup> **Mécs Miklós Altkeider** című videó sorozata erős kizökkentés.

### **Relációesztétikai nézőpont, az autonóm műalkotás**

**Jaques Rancière** szerint: „A színházban az előadás alatt, ahogy a múzeumban, az iskolában, vagy az utcán is csak egyének vannak, akik a saját útjukat rajzolják a dolgok, tettek és jelek erdején át, amely körülveszi őket.”<sup>7</sup> Akkor felszabadult és autonóm-e a néző, ha a művész felszabadítja, vagy eleve az, ha lehetősége van találkozni a műalkotásokkal? A következő performanszművészeti példában a művek autonómak maradnak, érzelmi teret biztosítanak a néző számára és felbontanak megkövült dogmákat, amennyiben a környezetben lévők átengedik magukon az eseményeket, vagy felfigyelnek rá. Ezek a jelenségek nem új-keletűek, a művészet lehetséges, hogy minden időszakban érintette a társadalmat és a fenségeset. **Szirtes János: Zágrábi madár és Prágai tavasz** című videómunkái autonóm műalkotások, ahogyan **Murányi Mózes Márton MMBau** című munkája hasonlóan autonóm műalkotás.

1 Nicolas Bourriaud: Relációesztétika, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 21.old.

2 Nicolas Bourriaud: Relációesztétika, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 66.old.

3 Nicolas Bourriaud: Relációesztétika, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 67.old.

4 Nicolas Bourriaud: Relációesztétika, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 16.old.

5 Grant Kester Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben Kester, Grant, in A gyakorlatról a diskurzusig Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga Tünde • Szoboszlai János Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially Engaged Art, in: Theory in Contemporary Art Since 1985, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 76-88. Fordította: Hock Bea, A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 132.oldal.2.bekezdés

6 Nicolas Bourriaud: Relációesztétika, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 200. 21.old.

7 Jacques Rancière: A felszabadult néző, ford: Erhardt Miklós, Műcsarnok, 2011. p.16.

## **Relációesztétikai nézőpont, emberek találkozása**

**Nicolas Bourriaud** a relációk és leginkább az emberek találkozásában látja a kortárs művészet lényegét „Az emberiség és az istenség közötti, majd az emberiség és a tárgyak közötti viszonyok után a művészet az emberek közötti viszonyokra összpontosít.”<sup>8</sup> Amikor egy műben más emberek cselekszenek, akkor könnyebben megértünk folyamatokat, nem feltétlenül tudatos szinten. *Lényeges vonatkozó mű **László Gergely és Rákosi Péter, a Technika Schweiz** projektje a **Dunaújvárosi Garázs Projekt** és a **Trapp Dominika és Dés Márton** által alapított **Csakoda**.*

### **Saját munkák relációesztétikai nézőpontból a kizökkenés fogalma mentén**

Kirajzolódni látszik számomra, hogy saját munkáimban is lényegi elem a kizökkenés és a kizökkenés. A véletlen tényezők együtthatója és a más valóságokba helyezkedésre tett kísérlet lehetőség a saját valóságból való kiszakadásra, és a saját esztétikai, érzelmi és gondolati konstrukciókból való kilépésre. Az utóbbi években szintén hangsúlyos lett a melléktermék mint produktum és a hibázás mint cselekvési forma. Érdekel a nevelés és a nemes együttes jelenléte, a hiba. Munkáimban az időbeliség, és az emberi természet, valamint környezethez és a természethez való viszony a leglényegesebb. Érdeklődésem sok esetben az antropológiai gondolkodásmód felé visz. Nem különítem el a műtárgyakat és a nem tárgyiasult műveket, ezek sokszor összeérnek. ***Fűpárna** című munkám **Por meg Pára kiállításban** készült munkák, a **Bizonytalansági elv kollázs sorozat**, a **Töredezettségmentesítés egy örökkévalóság lesz** című kiállítás és a **Melléktermék** című kiállítás is ide sorolható.*

### **2. a részvételiség rendszerében:**

**Tetten érhető-e, bármilyen ok, amely a kollektív vagy dialógus alapú alkotás felé viszi a művészt, vagy a magányos vagy autonóm munka irányába?**

**Mennyire autonóm a csoportos munka? Akkor szabad-e a művész ha autonóm alkotásokat hoz létre, vagy ha abban autonóm ahogyan alkot?**

**Akkor felszabadult és autonóm-e a néző, ha a művész felszabadítja, vagy eleve jó esetben adott módon az, ha lehetősége van találkozni a műalkotásokkal?**

### **Részvétel: együttműködésen alapuló gyakorlatok, a részvételiség esztétikai megközelítése és az autonóm műalkotás**

Jacques Rancière 2008-ban, A felszabadult néző című kötetében írja, hogy az esztétikait nem szükséges feláldozni a társadalmi változás oltárán, mivel előbbi eleve magában hordozza utóbbi ígérteit. **Jan Verwoert** 2011-ben a Notes on collaborative production című írásában az autonóm választásról beszél: „Ha van olyan kvalitás, amelyet meg kell őrizni, az a szabadság, hogy egy vagy több hanggal beszéljünk, egyedül vagy másokkal együtt”.<sup>9</sup> Ezt a dilemmát dolgozza fel **Mécs Miklós, Tulisz Hajnalka és Erlich Gábor Menő állás** című munkája. **Bogyó Virág Virágbolt** című munkája is lényeges a részvétel esztétika megközelítésének összefüggésében. **A Gruppo Tökmag: Kovács Tamás és Tábori András: Sárkány Lee** szintén. **Saját példák a részvételiség esztétikai megközelítésére az Instant csoportkép** fotó sorozat: **a Mások ismerős történetei** videó sorozat, akció, installáció, a **Kérdezz!** és a **Bubble of what we leave behind** című munka is.

### **A részvételiség etikai megközelítése**

**Grant H. Kester** a **The one and the many** című könyvében a **dialógus** fontosságára helyezi a hangsúlyt. Kester azt is állítja, hogy „az empatikus ismeret fogalmát mindenképpen a dialógusesztétika nélkülözhetetlen összetevőjének tartom. A dialogikus projekt hozzájárulhat ahhoz, hogy mélyebb

<sup>8</sup> Nicolas Bourriaud: Relációesztétika, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Múcsarnok, 2006. 23.old.

<sup>9</sup> Jan Verwoert: Notes on collaborative production. p.2801-285 in.: Nina Valeria Kolowratnik and Markus Miessen: Waking up from the nightmare of participation, expodium.nl, 2012 ford.:Szemző Zs. 282.old.

szolidaritás lépjen működésbe olyan személyek között, akiket már egyébként is összefűznek bizonyos materiális vagy kulturális tényezők.”<sup>10</sup> **Bourriaud** szerint a művészet egyszerre alanya és tárgya az etikának. Nincsen más funkciója, mint hogy ki legyen téve az érintkezéseknek. *Fontos előkép Várnagy Tibor: Mimi* című munkája, és Várnagy által vezetett *Liget galéria*. A részvételiség etikai megközelítéséről beszélve kiemelném a **Pneuma Szöv. 20 forintos operett I.** című munkáját. Szintén a részvétel etikai megközelítésének kategóriájába sorolható **Illés Zsófia Szonja CollectivePlantet** munkája és **Soós Kata Propéra** és **Ahogy érzed, úgy meséled** című kiállítása is. A részvételiség etikai megközelítésének sokrétű példájaként említeném a **Rákóczterezést. Saját példák a részvételiség etikai megközelítésére:** A csoportban alkotás, a közösségek keresése, a környezetemhez fűződő reláció értelmezése, vagy mindezekről való eltávolodás számomra fontos körülmény. *Több projektben is dolgoztam, Gonzague Lacombeval és az Exyztvel, a PLEBS-vel pólókat szitáztunk és mobil szitaműhelyt üzemeltettünk az eseményeken. Facilitátorként, katalizátorként működésem: a Fal és beton fanzineok, az Indíték témateka fanzine-t és kiállítás. A Fiatal Képzőművészek Stúdiója Egyesületben és a Laborban valósultak meg: Indíték témateka, Alaptanterv, Enyhén átszínezett és Co-op szövetkezet, Ébredni alszom elaludni kelek fel, Por és Pára és a most még csak tervezett: A világ hat vagy hét csodája. Az Enyhén átszínezett Daniela Krajcova szlovák művésszel közös kiállítás Csatlós Judittal az FKSE-ben, a kerületi fiók könyvtárban és a Co-opban. Szalipszki Judittal közös kurátori munkában dolgoztunk Az Ébredni alszom elaludni kelek fel kiállításon.*

### **Részvétel, a hasznosság**

**Mika Hannula**, művészeti író, kurátor, nem veti alá semmilyen ideológiának a részvételiséget, az egymáshoz közelebb kerülést gondolja leginkább lényegesnek, 2011-ben írja: „A másként gondolkodásnak e hosszú hagyománya azt jelenti...felfogni a lassú cselekvésben rejlő lehetőségeket és a szélsőséges nehézségeket. Közelebb kerülve egymáshoz, kifejleszteni a belső változásokat és kihívásokat nem hagyva magunk a külső nyomásnak.”<sup>11</sup> **Szijártó Zsolt** társadalomtudós a nyilvánosság, a részvétel, és a tér szempontjából részletes jellemzést ad a részvételi és köztéri projektek mibenlétéről. Szerinte a részvételi művészeti gyakorlatok „a korábbi hierarchikus viszonyok demokratizálását, a passzivitására épülő individuális befogadási formák átalakítását aktív, közösségi kooperációvá.”-ígérik.<sup>12</sup> Mennyiben volna csupa jó, ha megszűnnének az általa passzívnak és elitistának nevezett művészeti médiumok és művek, hiszen megszűnne a pluralitás és a választás lehetősége. A művészet szabadsága, és a személyközi események saját tempója szorul háttérbe. Kizárólagosan a hasznosság felől közelítés szociális munkásként kezelné a művészeket, akik akár a legjobb akarattal és szándékkal, etikailag kifogásolhatatlan célkitűzések ellenére sem tudnak olyan változásokat elérni mint egy közösségben sokáig jelenlévő szociális munkás szakember, másmilyen hatásokat tudnak elérni, reakciókat tudnak kiváltani.

### **Részvétel, tartós együttműködések a valóságban**

„Amennyire úgy gondolom, hogy öncsalás azzal áztatunk magunkat, hogy a társadalom lépésről lépésre átalakítható volna, éppannyira azt is gondolom, hogy a „mikroszkopikus” méretű, közösségi szinten szerveződő kísérletek, mint például egy lakóbizottság vagy egyetemi bölcsőde stb., alapvető szerepet játszanak”<sup>13</sup> Tartós jelenléttel sok esetben valós segítséget nyújtanak nem művészeti, de részvételi kezdeményezések és együttműködések. Együttműködések során kreatív projekt módszerekkel dolgoznak különféle szereplők. Tartósan és hosszú távon vannak jelen közösségekben, közösséget alkotnak, így tudnak építkezni. *Sok más kezdeményezés között gondolok itt olyan nagy jelentőséggel bíró hosszú távú jelenlétekre mint L. Ritók Nóra Igazgyöngy alapítványa, az Éjjel-nappal 7ker program, a Bagázs Közhasznú Egyesület a Don Bosco Általános Iskola is Kazinbárcikán, a Dr. Ámbédkar Iskola is Miskolcon és Sajókazán, az IndaHouse is Hernádszentandrásán és Perén. Természetesen más kérdésekben aktív szervezeteket is említhetnék, de kiemeltem ezt a területet.*

10 Grant Kester Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben Kester, Grant, in A gyakorlatól a diskurzushoz Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga T. nde • Szoboszlai János Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially Engaged Art, in: Theory in Contemporary Art Since 1985, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 76-88. Fordította: Hock Bea, A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 137. oldal. 1.bekezd.

11 Mika Hannula: if you are looking for honey, don't go off killing all the bees-the quest for the common good and the participatory community p.:79-87 in.: Nina Valeria Kolowratnik and Markus Miessen: Waking up from the nightmare of participation, expodium.nl, 2012. 83.old.

12 Szijártó Zsolt: A részvétellel kapcsolatos művészeti projektek alapkoordinátái. in.: Balkon 2017\_11,12. 5.old.

13 Félix Guattari: La révolution moléculaire. (A molekuláris forradalom) 10/18. 1977.22.o.

## **Részvétel: a művészet autonómiája, a művész autonómiája, a befogadó autonómiája**

Akármilyen munkamódszerrel dolgozik is a művész, bármely médiumban akkor is alapvetés, hogy önazonos maradjon az alkotásával és annak tartalmával, formájával. Ugyan a művész zseni képét többek között **Bourriaud** is megdönti, ugyanakkor azt is állítja, hogy a párhuzamos valóságok világában a magányos művész, a relációesztétika és a kollaboratív praxisok egyidejűleg léteznek. Bárminemű külső akár gazdasági autoriter nyomás is magával hozza az alternatív struktúrák kialakulását, az új közösségek létrejöttét. Ezzel párhuzamosan a külső, azaz valós és belső emigráció tudatos, vagy tudattalan választását is. Azt gondolom, hogy a külső erőviszonyok megváltozása és az autoriter módon megváltoztatott intézményrendszer, az alternatív színtér kibontakozásához vezet. Minden esetben és körülmények között máshogyan és más okokból, de kialakulnak alternatívák, már amennyiben ez időszakosan lehetséges. A rendszerváltás után átalakult intézmények jelenkori megszűnése esetében is.

### **3. és a helyhez való viszony rendszerében:**

**Milyen közegben és térben jönnek létre a művek?**

**Miért szólít meg egy hely?**

#### **Helyhez kötődő művek, a szociokulturális tér**

Az 1971-ben **Henri Lefebvre** által meghatározott tér értelmezés, a **téri fordulat**, szerint a tér nem pusztán forma, vagy terület, hanem szociokulturális és politikai tér, érdekes parallelként **Miwon Kwon 1997-ben a „One Place After Another: Notes on Site Specificity”** című írásában pedig térként, helyként kezel eseményeket és gondolatköröket is, visszajára fordítva, vagy folytatva a Lefebvre-i gondolatot. Bishop szerint szabad a műalkotás és a művész helyzet és helyválasztása. Mindenki aki köztérben dolgozik láthatóvá tesz kulturális és szociális különbségeket. *Éppen ezt teszi **Kaszás Tamás és Kristóf Krisztián a The Randomroutines: A nagy megmentés** című murális munkája. **Helyhez kötődő saját munkák:** Ezek a munkáim szorosan kapcsolódnak a helyhez ahol létrejöttek: **Tassiana Nunez Costa**, brazil tipográfussal, közös **Nomansland**, a **Fal és beton** fanzineok. Az **1260 és a Be fruitful** című animációk a 2016-ban, a New York-i **White box** galériában megvalósuló **585000m2** című kiállítás részei.*

#### **Helyhez kötődő művek, a műalkotás helyválasztása**

A művészi szabadság azt jelenti-e, hogy a művész autonóm alkotásokat hoz létre, vagy autonóm abban ahogyan és amikor és ahol és akivel alkot? Kicsiny Balázs Munkája több szempontból is autonóm marad. Kicsiny Balázs: egy csavarral a Polifónia köztéri projektjei közé ékelt egy magántér választást. **Kicsiny Balázs Ne utazz!-Utazz! „Egy kényelmetlen kiállítás a szobámban”** című munkája több szempontból is autonóm marad. **Az Architecture uncomfortable workshop The fifth corner**, az ötödik sarok és a **Tin house**, a bádoghenger című munkái a műalkotás helyválasztása kapcsán is kiemelhetőek. A kollektíva tagjai **Szederkényi Lukács, Ghyczy Dénes Emil, Szederkényi József, Szacsvey Gergely, Szabados Karolina**.

#### **Helyhez kötődő művek, a gondolat mint tér**

**Miwon Kwon** a tér mibenlétét helyezi fókuszba, és a tér válik egyfajta platformmá, amely bármi lehet. Legyen szó valós helyszínről vagy egyébről. Kwon szerint a műalkotás tartalma maga is egy hely. **Benczúr Emese**, a **Think about your future** lényeges példa, a **Nem mi voltunk!Crew feat. Bódi Lóránt: Zsidó strand** című munkája szintén, amely az Enyészpontok 1.0 keretein belül jött létre Don Tamás kurátorral.

#### **Helyhez kötődő művek, a hely pszichogeográfiai rétegzettsége**

A pszichogeográfiai rétegzettségről a „**Rossz közérzet a kultúrában**” c. írásában **Sigmund Freud** már 1930-ban azt írja, hogy a városban az ott megélt történelem pszichológiai rétegei mind egyidejűleg vannak jelen, bármi ami ott valaha is történt, az nyomot hagyott. Tehát minden hely egyidejűleg

magában foglalja a lehetséges párhuzamos valóságokat. Ez a rétegzettség mind fizikailag mind pszichogeográfiai szempontból megtalálható a következő művekben, a kizökentés mozzanata itt minden új rétegnél a történet irányváltása. A **Technika Schweiz és Katarina Šević: Gasium et Circenses – Lumen Fiók #2** című munkája lényeges a rétegzettség szempontjából is többek között. **Murányi Mózes Márton-Kaszás Tamás: Hobbisták** című kiállítása szintén. **Laci és Balázs** murális munkája a **Sgraffitto Kárpáti Anna szobraival** szintén lényeges rétegzett munka.

#### **Helyhez kötődő művek, a közeg és a másik ember, mint hely**

Az emberi közeg is hely. **Pierre Bordieu** szerint a közeg, a „milieu” nem egy földrajzi helyet jelent csupán, hanem hasonló életmódot élő embereket. Amennyiben egy idea és egy vágy is lehet tér, akkor lehetséges, hogy maga a másik, az ő világa válik az események terévé, tehát magában a találkozásban is keletkezik a tér. **Csatlós Judit a Különidejűségeink** című megnyitászövegében az antropológus felelőségéről beszél: „Az antropológus a másiktól mond valamit, az ő nevében beszél. Ez az interpretáció a közvetítő szerepével, felelőségével, etikai kérdésekkel terhelt.” – szerinte a belülről látás különbözteti meg az antropológust más kutatást végzőkről, de szubjektivitását be kell ismernie. **Hal Foster** szerint mára már az antropológia felé forduló művészek és kritikusok feloldják ezeket az ellentmondásokat egyszerre relativizálnak és központba helyeznek, a kortárs művészetben lezajlott etnográfiai fordulat az elmúlt 50 év minimalista, posztminimalista történetéből is következik. **Eperjesi Ágnes, Vegyes házasság** című munkája az identitások rétegzettségére mutat rá.

#### **4. Következtetések**

Mivel leginkább a művészek és nem a résztvevők érzékeléséről kaphattunk némileg képet, és dolgozatomban inkább a művészek értelmezését vizsgáltam, a művészeknek feltett kérdésekből az rajzolódik ki leginkább, hogy a reláció, a csoport, és a részvétel keresése a dialógus alapú alkotási folyamat miatt fontos a számukra, azért mert másokkal együtt gondolkozhatnak és cselekedhetnek. Még egy lényeges pont a véletlen faktor beengedése az alkotói folyamatokba, az a kérdés felvetés, hogy mennyiben eltervezhető a kimenetel.

Az egyéni, alkotási módban, a művészek legtöbbször elszigetelten alkotnak. A részvételiség és még az amúgy az 1990-es évek vége óta már teljesen bevett relációesztétika mint szemlélet, amely egyáltalán nem zárja ki, sőt magában foglalja az autonóm alkotást is, esetleges ismeretlen vizekre szállíthatja a művészeket és a közönséget. A gondolati szabadság és közösségi, társadalmi, vagy egyéni autonómia mindkét esetben ugyan annyira fennáll azt gondolom. Nem látok különbséget ezek között, a munkamódszer spektrum részei. Az autonóm művek értelmezési és érzékelési tartománya is végtelen, ugyan úgy tartalmazzák a szabadság érzeteket is. Az autonóm mű, és az absztrakt mű menedék. De a közösség keresése és meg-meg találása is ugyanannyira lehet menedék.